

K. NOREL

De wachter aan de Middellzee

Sinte Martini van Bolsward

Friesland is een brok van Nederland, maar met een eigen stempel. Nederlandsch zijn z'n weiden en dijken, z'n vaarten en plassen. Het „geweldig laagland“, waarvan Marsman in een lied aan Holland heeft gezongen, is nergens zoo geweldig als in Friesland. Vlak als een schotel is ons polderland en het oog verliest zich allerwegen in de ruimte. Doch in Friesland is die ruimte nimmer leeg; een indruk van verlatenheid ontvangt men nergens. De geweldige ruimte van dit laagland wordt gevuld door de kloeke boerenhoeven en onderbroken door de vele torens. En door die breede en zware hoeven met hun hooge, langgerekte daken, en door die torens, recht en slecht, van gele baksteen opgetrokken en met een zadeldak gekroond, ontvangt dit landschap zijn eigen Friesch cachet.

Die hoeven en die torens weerspiegelen ook het Friesche volkskarakter. Stoer en sterk zijn de Friezen, hecht verbonden met hun grond, gelijk hun hoeven. Eenvoudig en oprecht zijn zij gelijk hun torens, maar als deze heffen zij het hoofd omhoog, naar God, en zooals hun torens klokken dragen om te luiden tot Gods eer, hebben zij den hemel in hét hart! Eén van de waardigste monumenten van de oude Friesche bouwkunst is de Martinikerk te Bolsward. Breed en zwaar zijn kerk en toren en naar versiering zoekt men aan den buitenkant van het bouwwerk tevergeefs. Het is alles „sljucht en rjucht“, zooals de Friezen zeggen, „slecht“ (eenvoudig) en recht“. Maar dat bouwwerk is van een waardigheid en rust en in al zijn eenvoud van zulk een statige schoonheid, dat de beschouwer er stil van wordt. Wij hebben deze kerk gezien op een fietstocht door Friesland.

We hadden gereden tusschen de korenvelden en bietenakkers van den „bouwhoek“ tot aan den rand van den „greidhoek“, die even ten

Noorden van Bolsward begint. Toen waren we in het land van melk en boter, van groene weiden en zwartbont vee. En Bolsward lag voor ons. Neen, de Martini-kerk stond voor ons. Want deze kerk en toren beheerschen Bolsward; zij beheerschen gansch den omtrek. Hoog rijst het breede dak boven de bebouwing van het stadje uit; de forsche iepen, in vol blad, reiken nog niet eens ter hoogte van de dakgoot. De toren imponeert, niet zoozeer door zijn hoogte — hij meet vijftig meter — als wel door zijn omvang. Hij is zoo breed als het schip der kerk. Van alle torens met een zadeldak in Friesland is die van Bolsward — Minnertsga misschien uitgezonderd — het kloekst. Een oude kerk is de Martinikerk, gelijk Bolsward een oude stad is. Tot de vroege middel-eeuwen gaat de Bolswardsche geschiedenis terug. In het begin van de achtste eeuw wordt Bolsward reeds genoemd en in de vroege middeleeuwen heeft het zich ontwikkeld tot een drukke zee- en handelsstad.

Dit laatste klinkt wat vreemd voor wie het stadje thans ziet liggen midden in de weiden. Maar destijds stuwde de oude Middellzee zijn golven tot aan Bolsward en daar voorbij. Zijn koffen en koggen voeren uit naar Vlaanderen en Frankrijk, naar de Hanzehavens en naar de Oostzee. De stad had evenwel ook veel te lijden in dien ruwen tijd. De Noormannen hebben haar dikwijls geteisterd, Schieringers en Vetkoopers hebben elkander binnen en buiten haar wallen bestookt. Maar door oorlogsgeweld en burgertwist heen ging de ontwik-keling voort. Handel en welvaart bloeiden. En ook de kunst heeft steeds opmerkelijk gebloeid in Bolsward. Van dezen Bolswardschen kunstzin en welvaart is een der oudste voorbeelden de onlangs geres-taureerde Broerekerk, een vroeg-Gothisch

bouwwerk, met welks bouw in 1272 is aangevangen. Daarvan getuigen in een later tijdperk het fraaie zeventiende-eeuwsche stadhuis en verscheiden gevels aan de hoofdstraat. Daarvan getuigt op bijzondere wijze de Martinikerk, omdat men binnen haar muren kunstvoortbrengselen van onderscheiden tijden vindt.

De kerk zelf is uit de vijftiende eeuw. Ze is gebouwd tusschen 1446 en 1463. Sober en statig is deze kathedraal van binnen, wijd van ruimte en met een fraaie acoustiek. Merkwaardig is het gewelf, dat, in tegenstelling tot den bouwtrant van dien tijd, geheel van steen is opgetrokken. De toren is nog ouder dan de kerk. Sommige oudheidkundigen meenen dat hij oorspronkelijk gebouwd is als bakken voor de scheepvaart op de Middellzee. Maar dit is dan toch vermoedelijk een nevenfunctie geweest. De stijl komt geheel overeen met die van de andere Friesche kerktorens en hij is gebouwd bij het oude kerkje, waar om- en -overheen later de Martinikerk gebouwd is. Stellig moet de toren van meetaf althans óók als kerktoeren zijn bedoeld geweest. Van het oorspronkelijk meubilair is veel verwoest in den nacht van 8 Februari 1580 toen de „Geuzen van Bronckhorst" door een stukgeslagen koorraam de kerk zijn binnengedrongen en een laten „beelden-storm" gehouden hebben, ofschoon de kerk reeds in 1572 voor den Gereformeerden eeredienst was ingericht. Vier koorbanken, rijk versierd met beeldengroepen, aan de Heilige Schrift en aan de kerk-geschiedenis ontleend, zijn bij dat boos tempeest gespaard gebleven. Het zijn fraaie voorbeelden van oude kerkelijke kunst.

Doch in den Protestantschen tijd is waarlijk niet alleen aan oude kunst gebroken. Er is ook nieuwe kunst gebracht en wel in de opeenvolgende eeuwen telkens weer. Zoo is de Martinikerk geworden een schrijn van Friesche en Nederlandsche kunst uit onderscheiden eeuwen. Een opmerkelijk voortbrengsel van de zeventiende eeuw is de preekstoel. In 1659 heeft Gerben Wopkes hem ontworpen en drie jaar later is hij opgeleverd. Pytter Jurjens en Pieter Pytters Posthumus maakten het gestoelte en de kolommen en Johannes Kinnema smeedde de prachtige

paneelen. Deze ambachtslieden waren allen Friezen en — behalve Kinnema — ook Bolswarders. Jurjens en Posthumus staan als „kistenmakers" opgeteekend. Het zijn stellig andere kistenmakers geweest dan de mannen die tegenwoordig aardappelbakken en boterkistjes maken. Ze zullen de fraai bewerkte kisten en kasten uit dien tijd vervaardigd hebben. Doch dan is deze preekstoel wel een zeer fraai specimen van hun kunst geweest, en de ontwerper, Gerben Wopkes, was met recht een artist. Dat de kunst niet wordt betaald, was toen reeds waar. Wopkes kreeg achttien gulden voor zijn teekening! De anderen werden iets beter maar toch ook lang niet ruim betaald. Jurjens ontving (vermoedelijk voor zijn collega mede) *f* 665 en Kinnema *f* 700. Bij de oplevering waren de kerkvoogden blijkbaar — en waarlijk met recht! — opgetogen over het werkstuk en misschien ook overtuigd dat hun belooning veel te karig was. Zij hebben Jurjens *f* 85 geschonken en aan Kinnema zes zilveren lepels, waarde *f* 24.

Achttiende-eeuwsche kunst kan men bewonderen in de vroedschapsbank uit 1730, die, naar den aard van die eeuw, verfijnder en precieuser lofwerk heeft dan de forsche sculpturen van den preekstoel en het naïeve snijwerk uit den voor-reformatorischen tijd. Een opmerkelijk product van de achttiende eeuw is voorts het orgel, zeer rijk, naar onzen smaak wat overladen versierd, met het weelderig krullen lofwerk van den stijl Lodewijk XVI. Het orgel is niet door een Fries vervaardigd. A. Hinz te Groningen heeft het gemaakt. Wie de vroedschaps-bank vervaardigd heeft is niet bekend. Waarschijnlijk is men er niet zoo goedkoop aan gekomen als aan den preekstoel; althans werd honderd gulden gevorderd van ieder, die tot vroedschapslid gekozen werd, om de hooge kosten van de bank te betalen. De vroede vaders uit dien tijd hadden voor het gestoelte der eere heel wat over!

Ook negentiende-eeuwsche kunst is in de kerk te vinden, ofschoon deze geen verband houdt met den eeredienst. Omstreeks een eeuw geleden is in de kerk een borstbeeld geplaatst van Gysbert Japix, Bolswarder van geboorte, dien het Friesche volk nog heden eert als een

van zijn beste dichters en een vader van de Friesch-nationale beweging.

Zelfs in een decadenten tijd op kunstgebied, in de tweede helft der negentiende eeuw, heeft Bolsward zijn kunstzinnig verleden niet verloochend. In 1879 heeft Baron Rothschild uit Frankfort getracht de fraaie koorbanken te koopen. Hij bood eerst *f* 15.000, later *f* 20.000. In die jaren zijn vele kunst-schatten uit allerhande Nederlandsche kerken weggekocht. Haast overal verkozen de kerk-voogden zilverlingen boven de schatten van het verleden. Toen Rothschild een zoo hoog bod deed en sterken aandrang oefende is ook de kerk-voogdij van Bolsward aan het wankelen geraakt. Maar de Bolswarders zijn tegen dezen uitverkoop der schatten van het verleden in verzet gekomen en de koop is afgesprongen. Eere aan de burgers van Bolsward om hetgeen zij wrochten en bewaarden.